

Ахметбек Г., Нуржаева А.

**Қытай тілі лексикасындағы
белсенді кірме сөздер**

Мақалада қытай тіліндегі кірме сөздердің нақты жасалу әдістері қарастырылған. Қытай тілі лексикасындағы кірме сөздер қытай тіл білімі саласындағы ең күрделі мәселелердің бірі болып табылады. Қытай тілі лексикасының негізгі мәселелерінің бірі болып саналатын кірме сөздердің қолданылу ерекшеліктері, оларды мағыналық, тақырыптық жағынан топтастырудың маңызы зор.

Түйін сөздер: транслитерация, семантика, морфема, аффикс, скрининг.

Akhmetbek G., Nurzhayeva A.

Loanwords in chinese vocabulary

The article deals with the methods of formation of loan words in Chinese. The study of loan words in the Chinese language is one of the most important issues in the field of Chinese language teaching. The use of loan words in Chinese, their classification by meaning and translation in a context, is one of the main problems of the language.

Key words: transliteration, semantics, morpheme, affix screening.

Ахметбек Г., Нуржаева А.

**Займствованные слова
в лексике китайского языка**

В статье рассматриваются методы образования заимствованных слов китайского языка. Изучение заимствованных слов в китайском языке является одним из наиболее важных вопросов в области преподавания китайского языка. Использование заимствованных слов лексики китайского языка, их классификация по переводу и значению в контексте, является одной из главных проблем языка.

Ключевые слова: транслитерация, семантика, морфема, аффикс, скрининг.

ҚЫТАЙ ТІЛІ ЛЕКСИКАСЫНДАҒЫ БЕЛСЕНДІ КІРМЕ СӨЗДЕР

Кірме сөздер – тіларалық қарым-қатынас (байланыс) нәтижесінде бір тілден екінші тілге ауысқан бөгде тілдік элементтер (сөздер, сөз тіркестері, жұрнақтар т.б.). Көбінесе белгілі бір жаңа ұғым-түсініктің атауы болып келетін кірме сөздер «шет тіл сөздері», «интернационал сөздер», «варваризмдер», «калька» сияқты түрлерге сараланып зерттеледі. Кірме сөздердің кейбірінің түр-тұлғасынан, дыбысталуынан қай тілдің еншісіне жататыны белгілі болып тұрса, ал ертеден қолданылып, тілге әбден сіңісіп кеткен кірме сөздің қайсы бірінің түп төркінін айқындау үшін арнайы этимологиялық зерттеулерге жүгінуге тура келеді [1].

Тіл адамзаттың ежелден ең тәстүрлі де тікелей қарым-қатынас құралы ретінде қоғамның және мәдениеттің дамуымен тығыз байланысты болады. Қарым-қатынас құралы ретінде әр түрлі тілдердің адамзаттың қарым-қатынас барысында өзара сіңісуі табиғи құбылыс. Ал кірме сөздер тілдің дамуындағы ең белсенді фактор және түрлі тілдердің өзара енуіндегі ең тікелей көрініс болып табылады. Сондықтан адамзат қоғамы мен мәдени қарым-қатынастың даму барысын танып білуімізде кірме сөздерді зерттеудің маңызы зор.

Кірме сөздер, кейде сондай-ақ, «шет тілі» «外来语», «шетелдік сөздер» «外来语词», «кірген сөз» «借词» деп те айтылады. Дәстүрлі көзқараста оны басқа бір тілді нұсқап, сол шет тілдерінен еңген деп санайды. оның анықтамасы күні бүгінге дейін талас-тартыстағы мәселелердің бірі болып, әлі де тұтастық таппай келеді. Бір ғалымдар тобы оны «дыбыстық аударма сөз», яғни «мағыналық аударма сөз» кірме сөз болып саналмайды десе, тағы бір ғалымдар тобы «мағыналық аударма сөз» бен «дыбыстық аударма сөз» бірдей «сөздің транслитерациясы» болып табылады дейді, яғни сөз транслитерациялық аударма, оқшаулау процесі, атап айтқанда Қытай тіліне өзгеру процесі 汉化 [2] (*Транслитерация (лат. Trans – арқылы, littera – әріп) — бір жазудағы әріптерді екінші бір жазудың әріптерімен, яғни бір әліпбидегі жазуды басқа бір әліпбиге ауыстыру.*)

Біздің зерттеу бойынша кірме сөздер дегеніміз қытай тіліне басқа ұлт тілдерінен немесе диалектерінен еңген сөздер. Оны біз былай деп екіге бөліп қарастырамыз: Кең және шағын мағыналы кірме сөздер. Кең мағынадағы кірме сөздер

«мағыналық аударма сөздерді» де кірме сөздер деп есептейді. Сондықтан да оны шет тілінен еңген сөздер деп қараймыз, бұның барлығы болып жатқан даму мен өзгерістер процесін түсінуге көмектеседі.

Қытай тілі кірме сөздерінің транслитерация әдісі туралы айтатын болсақ, транслитерация толығымен өткен ғасырдың 80 жылдарынан бастап қана кең қолданысқа енді, ол еңген тілде дыбысталу арқылы жасалынады. Қытай тіліндегі кірме сөздердің ерекшелігі ол идеографиялық тіл, йероглифтар қалайда бір мағынаны білдіреді, ал адамдар осы йероглифтарарқылы түрлі мағыналарды түсінуге үйреніп қалған. Кірме сөздер ену процесінде әдейі дыбысты да мағынаны да білдіретін йероглифтар арқылы жасалады, тіпті таза транслитерациялық кірме сөздердің өзі таза қытай тілі сияқты болып білінеді. Транслитерация формуласы: таза транслитерация, аудио семантикалық транслитерация, жартылай транслитерация және жартылай мағыналы аударма, транслитерация мен санат атауы, мағыналы аударма, әріпті сөздер және пішінді кірмелер болып жеті нысандарын қамтиды, олар:

1. Таза транслитерация:

Кірме сөзді еңген шет тіліндегі дыбысын қытай тіліндегі дыбыстас йероглифтар арқылы аударарды, бұлай жасалуының мәні сол еңген шет тіліндегі дыбысталуын сақтап қалу үшін. Алайда сол йероглифтар өзінің бұрынғы мағынасынан айырылып, тек дыбысталуы мен пішіні ғана қалады. Мысалы: 克隆 clone, 迪斯科 disco, 托福 toefl, 博客 Wog, 黑客 hacker, 香波 shampoo, 迪斯尼 Disney, 基因 gene, 比基尼 bikini, 模特 model, 披头士 Beatles, 朋克 punk, 酷 cool, 雅虎 Yahoo, 尤里卡 eureka [3].

2. Аудио семантикалық транслитерация:

Бұл еңген сөздердің мағынасын қытай тілінде дыбысталу арқылы жеткізу. Қытай тілінде дыбысталуы бірдей сөздердің көп болғандығынан аударма жасау үшін скрининг (*Скрининг термині «screening» – таңдау*) арқылы жасау оңай болады немесе бөліп немесе толығымен дыбысталу арқылы аударатын әдістері ұсынылады. Мысалы: 高露洁 Colgate, 海飞丝 Head & shoulders, 雅芳 Avon, 力士 Lux, 席梦思 Simmons, 潘婷 Pantene.

3. Жартылай транслитерация және жартылай мағыналы аударма әдісі:

Бұл әдіс композициялық шетелдік сөздерді екі санатқа бөледі: біріншісі алдыңғы бөлімді транслитерация әдісімен, ал кейінгі бөлімді мағыналық аударма әдісімен аударуды білдірсе; Екінші түрі алдыңғы бөлімді мағыналық аударма

әдісімен аударып, кейінгі бөлімді транслитерация аудару әдісімен аударарды. Мысалы: 千瓦 kilowatt, 冰激凌 ice-cream, 水上芭蕾 water baller, 剑桥 Cambridge [4].

4. Транслитерация мен санат атауы:

Бірбуынды, екібуынды сөздерге қытай тілінің морфемасы жалғанатын амалдар өте көп: Бірі транслитерациялық морфемаға қытай тіліндегі морфема жалғанады 音译语素+汉语语素; Тағы басқа түрі қытай тіліндегі морфемаға транслитерациялық морфема қосылады 汉语语素+音译语素. Транслитерациялық морфеманың кейбіреуі бір сөзді білдірсе, кейбіреулері бөлектелген морфеманы білдіреді. Қытай тілінің морфемасы түбір морфемадан және аффикстан (*Аффикс (лат. Affixus-жалғанған) – қосымша, түбірге жалғанып, грамматикалық немесе сөзжасамдық мағына тудыратын сөз бөлшегі, сөздің ең кіші құрылымдық элементі, көмекші морфема*) тұрады. Мысалы: 沙丁鱼 Sardine+鱼, 芭蕾舞 ballet+舞, 高尔夫球 golf+球, 桑拿浴 sauna+浴, 拷机 call+机. 小巴小+bus, 酒吧酒+bar, 打的打+taxi, 网吧网+bar [5].

5. Қытай тілі кірме сөздерінің енді бір түрі ол – мағынасын түсіндіретін кірме сөздер болып табылады:

Мағынасын түсіндіру арқылы жасалатын кірме сөздерде көптеген жаңа атаулар қытай тілінде мағынасын түсіндіру арқылы жасалады. Қытай тілі кірме сөздерді қабылдауда транслитерациялық әдістің рөлі үлкен болды. Алайда транслитерациялық сөздер көбінесе көпбуынды болып келеді, ал қытай тілі сөздерінің буындары қысқа, көбінесе жалғыз буынды, қос буынды болып келеді. Көп буынды сөздер тым аз. Бұл жағдай қытай тілінің тілдік құбылысына сәйкес келмейді. Көптеген кірме сөздер жаңадан ене бастағанда негізгі ұғымын жеткізуде қытай тілінен сәйкестік таппай қалады. Мұндай жағдайда транслитерация әдісі арқылы түсіну қиынға соғады. Сонымен транслитерациялық сөздерге «реформа» жасауға тура келеді, яғни мағынасын түсіндіру арқылы жасау керек болады. Мағынасын түсіндіру арқылы жасалатын кірме сөздер шет тілінің тілдік ерекшеліктерін сақтайды, қарапайым және ұғынықты болып келеді. Мысалы: 超人 superman, 热线 hot line, 冷战 cold war, 绿卡 green card, 蜜月 honeymoon.

6. Әріпті сөздер:

Кірме сөздің бұл түрі латын және грек әріптерінен құралады. Кейбіреулерінде сандар, белгілер, йероглифтар да болады. Мысалы: ID (Duodenitis 身份证), DJ (disk jockey 音乐节目主持人), MTV (Music Television 音乐电视).

7. Пішінді кірмелер:

Пішінді кірме сөздер негізінен жапон тілінен енген сөздер. Яғни йероглифтардың дыбысын емес өзін ғана ензізу болып табылады. Мұнда көбінесе еуропадан жапон тіліне енген сөздер мен ежелгі қытай йероглифтарының қайта оралуы деп санайды. Мысалы: 理念、哲学、科学、俱乐部、民主、教授、革命. [6]

Қытай тілін кешенді түрде зерттеудің қытай ғалымдары тарапынан жұмыстар жасалып жатқаны белгілі. Дегенменде қытай лексикасындағы кірме сөздерді зерттеу мәселесі өзекті мәселелердің бірі ретінде қаралуда.

Бүгінгі таңдағы қытай елінің әлеуметтік бейнесі, әлеуметтік психология және құндылықтары, моральдық және мәдени құндылықтар мен тілдік

тұжырымдамасы ірі өзгерістерге тап болуда. Әрине бұл өзгерістер қытай лексикасына да өзгерістер мен әзірлемелер әкелді. Қазіргі кезде, батыс кірме сөздердің аударма толқыны бір біріне жалғасып, қытай кірме сөздерінің басым көпшілік орнын иеледі. Бұл жағдайды біздің жоғарыда жазылған жұмысымыздан көру қиын емес.

Қытай тіліндегі кірме сөздер қытай тіл білімі саласындағы ең күрделі мәселе ретінде қарастырылуда. Өйткені оның жіктелуінде әліде талас-тартыстар көп. Тіліміздегі неологизмдердің өзі уақыттың өтуімен ескіріп лексикаға өтіп жатады. Қытай тілінің негізгі мәселелерінің бірі болып саналатын кірме сөздердің қолданылу ерекшеліктерін, оларды мағыналық, тақырыптық жағынан топтастырудың маңызы зор.

Әдебиеттер

- 1 Уикипедия — ашық энциклопедиясынан алынған мәлімет
- 2 史有为.外来词—异文化的使者.上海:上海辞书出版社,2004.
- 3 杨锡彭.汉语外来词研究.上海:上海人民出版社,2007.
- 4 史有为.汉语外来词.北京:商务印书馆,2000.
- 5 杨锡彭.汉语外来词研究.上海:上海人民出版社,2007.
- 6 王金东.现代日汉外来语比较.吉林:延边大学,2004.

References

- 1 From Wikipedia, the free encyclopedia
- 2 史有为.外来词—异文化的使者.上海:上海辞书出版社,2004.
- 3 杨锡彭.汉语外来词研究.上海:上海人民出版社,2007.
- 4 史有为.汉语外来词.北京:商务印书馆,2000.
- 5 杨锡彭.汉语外来词研究.上海:上海人民出版社,2007.
- 6 王金东.现代日汉外来语比较.吉林:延边大学,2004.